

Je li završilo "zlatno doba" Interneta?

Domaći su mediji odreda prenijeli vijest o "kaštelanskom slučaju", gdje se radi o dvojici korisnika Interneta koji su preuzimali autorski zaštićene sadržaje, programe i filmove. Mnogi su se pobojali da je došao kraj "zlatnog doba" Interneta, te da će policija sve više kontrolirati ponašanje ljudi na Internetu. O toj smo tematici porazgovarali sa sudskim vještakom Sašom Aksentijevićem. Saša je zaposlen u stranoj energetske kompaniji kao voditelj odjela informacijskih tehnologija i voditelj informacijske sigurnosti. Uz to kao sudski vještak surađuje sa sudovima u Hrvatskoj, Sloveniji i BiH.

Gospodine Aksentijeviću, čini se da informatici pristupate multidisciplinarno?

Po zanimanju sam ekonomist, smjer poslovna informatika, završio sam poslijediplomski studij iz upravljanja informatikom i trenutno sam na drugoj godini doktorskog studija poslovne ekonomije. Uglavnom, pokušavam u svom radu iskoristiti multidisciplinarne koncepte i znanja iz informatike, ekonomije, informacijske sigurnosti i upravljanja, jer sam kroz praksu shvatio da izoliranost u informatičkoj tehničkoj „niši“ nije dovoljna za uspješno koegzistiranje informatike i informacijske sigurnosti s poslovnim funkcijama kompleksnih sustava.

Gotovo svi naši mediji prenijeli su vijest da su u Kaštelima "uhićena dva pirata". Neki su to čak komentirali da smo dobili prve žrtve zloglasne ACTE. No na kraju je ispalo da su prekršili domaći Kazneni zakon, članke 230 i 231.

To je samo jedan od slučajeva koji u danom trenutku zaokupi pažnju online publike, a uz današnju povezanost Interneta i klasičnih medija, dobije i svoje manje ili više zasluženom mjesto na radiju, televiziji i u novinama. Ne bih se usudio komentirati način poslovanja i funkcioniranja medija, niti ulaziti u to je li senzacionalizam u poslovnom modelu lukrativan, ali nekakav minimum neutralnosti ipak bi trebao postojati. U ovoj fazi istrage navedene su osobe osumnjičenici, njihovo nazivanje „piratima“ prejeducira istražni i eventualni sudski postupak. Zsigurno je u ovom trenutku u različitim fazama obrade na desetke ili stotine sličnih istražnih ili sudskih postupaka, a razlika između njih i ovog koji spominjete je primarno u medijskoj eksponiranosti u danom trenutku.

S obzirom da su korisnici Interneta navikli da je na mreži "sve dostupno, a može se naći i besplatno", mnoge je ovaj splitski slučaj zabrinuo. Glasnogovornik policije je na javnoj televiziji izjavio da se neće progoniti ljudi koji skidaju autorska djela za osobnu upotrebu, nego samo one koji ih neovlašteno distribuiraju. Da li se članak 230. može tumačiti na taj način, ili je to bila samo najava buduće prakse?

Kazneni zakon i zakon o kaznenom postupku vrlo su jasni u tom smislu. U kaznenom se zakonu nalazi nekoliko članaka koji se odnose na kaznena djela u kojima je sredstvo počinjenja računalno ili računalna mreža, ili se odnose na sferu računalstva. Interpretacija tih članaka pri postupanju sigurno je u rukama državnih odvjetništava i suda, a osobito sukladno zadnjim promjenama Zakona o kaznenom postupku.

Preuzimanje općenitog sadržaja s Interneta sigurno nije kazneno djelo, tako da ne postoji niti razlog da se pokrene postupak protiv nekoga zbog takve radnje. No, prema mojim saznanjima, računalni programi (aplikacije) su zaštićeni oblici autorskih djela i njihovom neovlaštenim korištenjem ili distribucijom stječu se obilježja kažnjivih djela. Za razliku od nekih zemalja, u Republici Hrvatskoj autoru pripadaju autorska prava na njegovim djelima samim činom ostvarenja ideja i to bez provedenog postupka formalizacije ili registracije prava.

Specifičnost računalnih programa je i u tome što njihov autor često kreira vrlo komplicirana i dugačka prava i uvjete korištenja koji su često neshvatljivi čak i stručnjacima. Vjerojatno bi se moglo ustvrditi kako stavljaju potencijalnog korisnika u neravnopravan položaj. Čak i najjednostavniji uvjeti korištenja za funkcionalno jednostavne programe znaju imati po nekoliko stranica teksta na stranom jeziku. Ti su uvjeti korištenja teško razumljivi korisnicima, te je posljedica toga implicitno i nesvjesno preuzimanje obveza koje korisnik inače ne bi preuzeo da je u potpunosti upoznat s njima.

Postoje i računalni programi čije je korištenje u nekomercijalne svrhe, a u nekim slučajevima i u komercijalne svrhe slobodno, te čitav niz gradacija i stupnjevanja između dviju krajnosti: „besplatno“ i „uz plaćanje“. Težina snalaženja u toj šumi zakonskih i ugovornih propisa prebačena je na stranu korisnika, a zakon je tu jasan – nepoznavanje u pravilu ne oslobađa od krivnje.

Mišljenja sam kako bi temeljna znanja i vještine o korištenju računala ali i pitanja legalnosti korištenja računalnog softvera trebala biti obaveznim dijelom osnovnoškolskog obrazovanja svakog učenika u Hrvatskoj.

S obzirom da P2P tehnologija omogućava dijeljenje sadržaja, a to podrazumijeva istovremeno preuzimanje i distribuiranje, može li ta činjenica biti osnova za kazneni progon? Naime korisnik koji preuzima sadržaje u isti mah i distribuira?

Samo skidanje i distribuiranje sadržaja kao radnje nisu inkriminirane Kaznenim zakonom. No, taj se stav mijenja ukoliko se radi o neovlaštenom distribuiranju zaštićenog autorskog sadržaja. Treba napomenuti kako Kazneni zakon specifično spominje „utvrđivanje na materijalnu podlogu“ autorskog djela. To bi značilo da se i samo preuzimanje zaštićenog autorskog djela može smatrati kažnjivim, ukoliko je ono pohranjeno na tvrdi disk računala ili neku vanjsku memoriju. Dakle, nije toliko u pitanju postupanje korisnika, već što je predmet tih radnji.

Dakle opet je na korisniku da sam utvrdi da li je sadržaj koji preuzima s Interneta autorski zaštićen? Često se to ne može utvrditi sve dok se taj sadržaj ne preuzme, jer na mjestima gdje se ti sadržaji nude nije navedeno da su autorski zaštićeni, te da je njihovo preuzimanje kazneno djelo. Web siteovi koji omogućuju razmjenu tvrde da oni samo pružaju servis, te da ne mogu odgovarati za sadržaje koje korisnici dijele s drugima. Načelno gledano, da li brisanje takvog sadržaja nakon što se utvrdi da nije slobodan za korištenje oslobađa korisnika od zakonske odgovornosti?

Ovo su vrlo zanimljiva pitanja, i iz tog razloga što pokazuju kako zakonski propisi uvijek kasne za događajima iz realnog svijeta. Svaki dopuna Kaznenog zakona sa sobom donosi i nova kažnjiva djela, čiji je izvor u razvoju društvenih odnosa. Zbog toga se može očekivati kako će zakonodavac u budućnosti morati direktno adresirati neke od dilema koje problematizirate u svojim pitanjima. Prema mom mišljenju, osoba koja je bez posjedovanja znanja o pravoj prirodi nekog sadržaja isti preuzela, te ga pobrisala kada je shvatila da se radi o zaštićenom autorskom djelu i nije ga koristila ili distribuirala, zasigurno ga nije uporabila niti neovlašteno koristila, te je pokazala osjetljivost prema očuvanju tuđih autorskih prava. Treba imati na umu kako Kazneni zakon u članku 230. primarno tretira neovlaštenu uporabu tuđeg autorskog djela i sve na što se koncentrira usmjereno je ka raznim oblicima uporabe različitih autorskih djela, što je daleko širi kontekst od samog računalnog softvera, pa je i zahvat zakonskog propisa stoga vrlo širok. Nadalje, u svijetu računalnog softvera danas su gotovo svi programi raspoloživi u probnim inačicama koje su oslobođenje plaćanja kako bi se potencijalni korisnik uvjerio u njihovu funkcionalnost prije odluke o kupovini i uporabi. Smatram kako prosječni korisnik može preuzimati s Interneta računalne programe u probnim inačicama, softver koji je freeware ili shareware i koristiti ga sukladno licencama pod kojim je taj softver izdan, ili softver koji je regularnim kanalima kupljen bez straha od toga da će biti greškom sankcioniran. Posve je jasno kako su inkriminirana isključivo djela korištenja tzv. piratiziranog softvera u kojemu su uklonjena ograničenja, kod kojega se koriste lažni serijski brojevi itd., te je izbjegnuta kompenzacija autora takvog softvera za njegova autorska prava.

Kazneni zakon spominje oduzimanje i uništavanje sredstava i materijala kojima je počinjeno kazneno djelo. To prije svega znači da će biti oduzeti i uništeni mediji na kojima su ilegalne kopije. No što sa oduzetim računalima, hoće li ona biti vraćena vlasniku, ili će također biti "uništena"?

To je pitanje za stručnjaka pravne struke, no prema mojim praktičnim saznanjima oduzeta se računala moraju vratiti osumnjičeniku ako je prijava državnog odvjetništva odbačena. Ukoliko je pokrenut postupak pred sudom, samo sud može odlučiti o vraćanju predmeta osumnjičeniku. Po dovršetku sudskog postupka računala se u pravilu također vraćaju okrivljeniku, osim u slučaju kada su računala direktno vezana uz materijalnu korist stečenu kaznenim djelom. Tada se računala mogu oduzeti i aukcijski prodati, te tako dobivena sredstva postaju proračunski prihod Republike Hrvatske. Bez iznimke i trajno se oduzimaju samo predmeti koji su točno definirani zakonom, npr. ukoliko postoji opasnost kako će se taj predmet ponovno moći uporabiti za počinjenje istog djela ili ukoliko se oduzimanje predmeta ocjenjuje prijeko potrebnim zbog zaštite opće sigurnosti ili zdravlja ljudi (u ovu kategoriju najčešće spadaju razna oružja). Računalna oprema u pravilu ne spada u takve predmete.

Možete li za naše čitatelje iznijeti svoj stav o ACTA-i?

Nedavno sam u jednom intervjuu ustvrdio kako Internet niti teorijski nije zamišljen kao mjesto anonimne komunikacije i nesmetanog širenja informacija. Takvi su cyberpunk ideali održivi u kontekstu koji nije primarno tehnički, već politički, ekonomski i sociološki. Moje je mišljenje o svim krovnim propisima ove vrste da je njihov izvor u činjenici kako je kontrolu nemoguće zbog kompleksnosti provesti na razini korisnika, ali je moguće taj posao prebaciti npr. na pružatelja internetskih usluga, čime bi se na tihi način postigla eksternalizacija rada policije i sudstva. Internet će u budućnosti postati manje anonimn i više reguliran, a mišljenja sam kako ta tranzicija neće biti postepena i evolutivna, već nagla i revolucionarna. Uvjeran sam da anonimnost i sloboda na Internetu postoje do odgovarajuće granice koju određuju oni koji su financijski i politički moćni. Anonimnost omogućuje postojanje ogromnog poligona za prikupljanje informacija o ljudima, njihovim navikama i ponašanju, koje su komercijalno iskoristive. U trenutku kada korist od regulacije Interneta prevagne nad koristima od deregulacije Interneta, na scenu će stupiti nova zakonska i represivna regulativa koja će dokinuti sadašnju prividnu slobodu. Hoće li se to dogoditi formalno zbog zaštite autorskih prava, borbe protiv terorizma ili nečeg trećeg, periferno je pitanje, kao i mogućnost izbora naše zemlje kojim će putem krenuti. O tome će zasigurno na višoj razini odlučivati politički uzori koje Hrvatska prati i u ostalim sferama.

Znači li to da, po vašem uvjerenju, ulazimo u društvo totalnog nadzora nad pojedincima, koje omogućava tehnologija za koju smo dosad naivno smatrali da pojedincu daje moć i slobodu?

Problem moći i nadzora je problem kontrole onoga tko moć ima, a nadzor može sprovoditi. Ukoliko ne postoji ili ne funkcionira neovisno tijelo koje može nadzirati i efikasno kontrolirati one koji nas nadziru, društvo se zapravo oslanja na moralnost i samoregulaciju takvog tijela, a u povijesti se često pokazalo kako takve situacije završavaju tragično. Moderne tehnologije omogućuju korporacijama i državama nevjerojatan poligon za prikupljanje podataka o korisnicima raznih modernih tehnologija, od telefona i mobilnih računala, preko GPS uređaja pa do „pametnih“ frižidera, a samim time i poboljšavaju njihovu konkurentnost i mogućnost upravljanja vlastitim procesima, što ne mora uvijek biti u najboljem interesu pojedinaca. Sloboda i raspoloživost tehnologije često proističu i iz naizgled beskonačne dostupnosti i slobode tehnoloških resursa i infrastrukture. Pritom pojedinci uvijek moraju imati na umu mudru maksimu po kojoj ako je nekome nešto dano besplatno, onda je taj pojedinac zapravo roba koju se prodaje! Mnogi ljudi, nakon što prvi put čuju ovu izjavu, drugim očima počinju gledati masku za prijavu na svoju omiljenu društvenu mrežu ili GPS uređaj u svom automobilu.

pet, 2012-03-16 07:14 - Aco Dmitrović **Kategorije:** [Sigurnost](#) [1]

Vote: 0

No votes yet

Source URL: <https://sysportal.carnet.hr/node/962>

Links

[1] <https://sysportal.carnet.hr/taxonomy/term/30>